

Актуальность статьи обусловлена тем, что в начале третьего тысячелетия достижения высокого уровня развития человеческого потенциала рассматриваются как основополагающее условие обеспечения конкурентоспособности европейской экономики, которая конкретизирована в Европейской стратегии занятости. В статье обосновано взаимосвязь и взаимовлияние теорий человеческого, социального, культурного капитала и высшего образования. Охарактеризованы теоретико-философские подходы к трактовке теорий человеческого, социального и культурного капитала. Определена роль высшего образования в структуре человеческого, социального и культурного капитала.

Ключевые слова: высшее образование, человеческий капитал, социальный капитал, культурный капитал.

The achievements of high level human development are considered as an essential condition to ensure the competitiveness of the European economy, which is concretized in the Lisbon Strategy and the European Employment Strategy. In the article the relationship and interaction of theories of human, social and cultural capital, and higher education have been considered. Theoretical and philosophical approaches to the treatment of theories of human, social and cultural capital have been analyzed. The role of higher education in the structure of the human, social and cultural capital has been defined.

Key words: higher education, human capital, social capital, cultural capital.

УДК 378.14.01

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Товканець Оксана Сергіївна
м.Мукачеве

В статті розглядаються теоретичні основи освітнього менеджменту вищого навчального закладу. Здійснено аналіз концептуальних підходів до визначення сутності освітнього менеджменту. Обґрунтовані завдання та принципи освітнього менеджменту вищого навчального закладу, виокремлено сутнісні ознаки освітнього менеджменту як педагогічного та управлінського феномена. Визначені групи провідних стратегій, спрямованих на інноваційне управління ВНЗ як організації, педагогічне управління освітнім процесом і науково-дослідною діяльністю, відкриття вищого навчального закладу соціуму і розвиток його корпоративної культури.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, освітній менеджмент, принципи освітнього менеджменту.

Кардинальні зміни соціально-економічної ситуації в Україні, що відбулися в останні десятиліття, інтенсивний розвиток ринкових відносин та інтеграційних процесів торкнулося і сфери вищої освіти. ВНЗ України, як і багатьох країн світу, опинилися в ситуації гострої конкурентної боротьби, що покладає на управлінські кадри особливу відповідальність і вимагає від діючих і майбутніх керівників університетів освоєння такої галузі наукового знання та управлінської практики, як освітній менеджмент. Для педагогічної науки є актуальним осмислення освітнього менеджменту як міждисциплінарного багатоаспектного феномена, виявлення педагогічних аспектів цього феномена, осмислення концепцій і стратегій освітнього менеджменту у вітчизняній і зарубіжній педагогіці. Педагогічна складова даного феномена пов'язана з утриманням та способами організації освітнього процесу, з трансляцією та формуванням колективного та індивідуального знання. При цьому дані процеси здійснюються в організаціях різного типу: школах і вузах, підприємствах, громадських організаціях. В освітніх організаціях педагогічне управління переходить межі освітнього процесу і набуває характеру управління установою і організацією в цілому, оскільки навчання в даних установах, які називають навчальними організаціями, є провідною функцією. Поряд з цим, освітній менеджмент сприяє розвитку організацій різного типу таких навчальних організацій, які прагнуть до постійних змін, що відповідає викликам часу. Для педагогічної науки і практики важливо виявити не тільки концептуальні основи освітнього менеджменту, розроблені у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, але і його педагогічний потенціал, який може бути актуалізований в процесі безперервного розвитку персоналу та організації в цілому за рахунок активізації освітніх ресурсів. Таким чином, актуальним залишається сьогодні питання про те, в якому ключі повинен досліджуватися освітній менеджмент на сучасному етапі розвитку педагогічної науки - в системі управління освітніми процесами

та освітніми установами (управління освітою) або в системі інноваційного управління організацією, за допомогою корпоративної освіти її персоналу (управління за допомогою освіти).

Проблема освітнього менеджменту все частіше стає предметом вивчення вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких В.Андрущенко, В.Бех, Л.Богачек, П.Блау, С.Бурий, М.Гриньков, Л.Губа, Г.Келлер, В.Маслов, Л.Федулова та інші.

Сутнісними ознаками освітнього менеджменту як педагогічного та управлінського феномена науковці визначають:

- інноваційність управління, що забезпечує актуалізацію інноваційного потенціалу організації та особистості працівника, а також формування інноваційної поведінки співробітників;
- міждисциплінарність, що характеризує даний феномен як специфічну сферу науки, яка увібрала в себе витоки педагогіки, психології, теорії управління, менеджменту і маркетингу [1, с.23-25];
- інтегративність, що припускає синтез в досліджуваному феномені педагогічної складової, пов'язаної з утриманням та способами організації освітнього процесу, з трансляцією та формуванням колективного та індивідуального знання і економічної складової, пов'язаної з економічно доцільним, раціональним управлінням даним процесом, його організацією, маркетингом і позиціонуванням на ринку освітніх послуг;
- інформаційну відкритість, що сприяє створенню і розвитку системи партисипативного управління організацією засобами освіти та залученню соціальних партнерів до розробки та реалізації освітньої політики організації різного типу.

Мета статті: здійснити обґрунтування сутності, завдань та принципів освітнього менеджменту вищого навчального закладу.

Вивчення наукових джерел виявило різні підходи до інтерпретації поняття «освітній менеджмент» [1; 3; 6]. Так, соціологічний підхід розглядає освітній менеджмент в руслі теорій соціальних систем як управління цілеспрямованими відкритими і комплексними системами з метою освіти людини, що володіє професійною компетентністю, критичним мисленням і здатністю до активних дій в соціальному середовищі. Інституціональний підхід визначає освітній менеджмент як управлінську діяльність в освітніх установах і організаціях різного типу. Процесний підхід визначає освітній менеджмент як професійне управління всіма рамковими умовами, а також кадровими, інформаційними та організаційними ресурсами, що дозволяють успішно ініціювати, планувати, організувати, контролювати і аналізувати освітні процеси. При дидактичному підході терміни «освітній менеджмент» і «педагогічний менеджмент» виступають як синоніми, що відображають комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління навчальним процесом. Комплексний підхід

виділяє в освітньому менеджменті взаємопов'язані складові: педагогічний менеджмент, що фокусується на управлінні та дидактико-методичному супроводі освітніх процесів; управлінський менеджмент, що полягає в ефективному управлінні освітніми системами і установами; соціальний менеджмент, під яким розуміється управління соціальними процесами і відносинами засобами освіти, спрямоване на розвиток персоналу та організації в цілому.

Узагальнення наукових підходів дає підстави визначити основні завдання освітнього менеджменту вищого навчального закладу:

1. В процесі управління необхідно враховувати світові тенденції розвитку вищої школи в епоху глобалізації та інтернаціоналізації освіти і акумульований світовий досвід управлінської діяльності у сфері вищої освіти, представлений у вітчизняних та зарубіжних концепціях.
2. Створення у ВНЗ соціально-педагогічного простору освітньої організації, що дозволить забезпечити інноваційний розвиток університету в умовах розширення автономії вищої школи [2, с.171-173].
3. Формування корпоративної культури, яка створює ціннісно-нормативну основу для організаційного розвитку університету, відповідального як викликам зовнішнього середовища, так і внутрішнім потребам суб'єктів науково-освітньої діяльності.
4. Здійснення мережевої взаємодії університету з реальним сектором економіки, роботодавцями випускників з різних професійних сфер, органами влади, іншими соціальними партнерами [5, с.97-99].

Відповідно до основних концепцій освітнього менеджменту сучасного ВНЗ визначені три групи провідних стратегій, спрямованих на: інноваційне управління ВНЗ як організації, в якій здійснюється підготовка фахівців, (стратегії рівності освітніх можливостей, вирівнювання і стратегія інституційних перетворень, зростання та оптимізації науково-освітніх структур навчального закладу, стратегія розвитку кадрів), педагогічне управління освітнім процесом і науково-дослідною діяльністю (стратегії безперервного вдосконалення (поліпшення) якості освіти, диверсифікації освітньої діяльності, досягнення конкурентних переваг, інформатизації управління науково-освітнім процесом, інноваційні стратегії підготовки освітніх менеджерів у ВНЗ), відкриття вищого навчального закладу соціуму і розвиток його корпоративної культури (стратегії інтернаціоналізації, регіоналізації, мережевої взаємодії, гармонізації корпоративної культури ВНЗ і різних субкультур, управління соціально-педагогічною інтеракцією, управління за допомогою делегування повноважень) [3].

Аналіз наукових джерел [4; 6] уможливує визначення принципів освітнього менеджменту:

1. Принцип духовної спрямованості, тобто утвердження пріоритетів духовного розвитку студентів ВНЗ з першого курсу навчання, орієнтації його на загальні інтереси вузів та загальнонаціональні цінності, сприяння формуванню ідеології.

2. Принцип актуальності змісту менеджменту освіти, що реалізується шляхом відбору позитивних аспектів сучасних тенденцій в освітньому менеджменті, змісті законів, державних програм, концепцій, які відповідають розвитку інноваційних технологій менеджменту освіти.

3. Принцип ефективності менеджменту ВНЗ передбачає досягнення запланованого результату з найменшими витратами зусиль, відображає зв'язок між умовами та результатами процесу менеджменту освітніх закладів.

4. Принцип зв'язку теорії менеджменту освітніх установ з його практикою орієнтує на розкриття практичної значущості позитивних сучасних тенденцій в освітньому менеджменті, змісті законів, державних програмах, управлінських концепціях. У результаті забезпечення органічного зв'язку теорії менеджменту освітніх закладів з його практикою керівники, працівники ВНЗ мають змогу не лише ефективно працювати, але й апробувати знання, навички й уміння в умовах освітніх закладів, тим самим здобуваючи досвід професійної діяльності.

5. Принцип систематичності та послідовності технологій освітнього менеджменту зумовлений закономірністю розвитку будь-якої освітньої установи, є послідовним процесом змін стадій, кожна з яких ґрунтується на попередній і виступає підґрунтям для наступної. Врахування цього зумовлює чітку структурну організацію праці, раціональний розподіл її на окремі смислові фрагменти й поетапне їх виконання працівниками освітніх закладів.

6. Принцип цілісності управління технологіями менеджменту освіти зумовлений розумінням навколишньої дійсності, дає уявлення про наявність зв'язків між елементами та явищами в суспільному житті, виробництві. Сутність цього принципу в управлінні освітніми установами полягає у підпорядкуванні та ієрархічності управлінських рішень у всій технології менеджменту освіти. Цілісність має пронизувати весь технологічний освітній процес управління.

7. Принцип раціональності управління технологіями в сфері освіти забезпечується дотриманням індивідуального та диференційованого підходу до кожного студента, згідно з яким вибір завдань і контроль за їх виконанням здійснюється з урахуванням рівня професійної компетентності кожного науково – педагогічного працівника.

8. Принцип партнерського характеру взаємин між суб'єктами управління передбачає оптимальне поєднання форм і методів роботи в освітніх установах, організацію проблемно-діалогічного характеру взаємодії науково – педагогічних працівників зі студентами, стимулювання їх освітнього (кваліфікаційного) розвитку, підтримання суб'єкт-суб'єктних взаємин між учасниками технологічного освітнього процесу професійної діяльності [6, с.67-72].

Зазначимо, що системоутворюючою сутнісною характеристикою освітнього менеджменту ВНЗ є його подвійна природа природа, яка пов'язана з двоаспектністю цілей організації як освітнього закладу, з прагненням забезпечити за допомогою засобів ефективного управління баланс між забезпеченням конкурентних переваг на ринку освітніх послуг на основі комерціалізації науково-освітньої діяльності та розвитком вищої освіти як духовної цінності, спрямованої на соціальне виховання майбутнього фахівця. Важливе значення має пошук управлінських засобів, що забезпечують, з одного боку, розвиток ВНЗ як відкритої освітньої системи, що тісно взаємодіє із зовнішнім середовищем, а, з іншого - збереження академічних традицій та організаційних цінностей в рамках розвитку корпоративної культури навчального закладу.

Особливістю освітнього менеджменту є те, що він є видом інноваційного управління ВНЗ. Окрім цього він є педагогічним управлінням якісними змінами науково-освітнього процесу, що забезпечує, з одного боку, досягнення конкурентних переваг ВНЗ на ринку науково-освітніх послуг, а, з іншого боку, - розвиток освіти як ресурсу соціального виховання особистості майбутнього професіонала. Ще одна особливість освітнього менеджменту пов'язана з процесом організаційного розвитку вищого навчального закладу, що гнучко реагує не тільки на виклики зовнішнього середовища, але і на стан і потреби внутрішнього середовища. У цьому контексті освітній менеджмент ВНЗ розглядається як система управлінської діяльності, спрямована, з одного боку, на відкриття навчального закладу соціуму, а з іншого - на становлення та розвиток його корпоративної культури в умовах розширення автономії університету [4, с.24-25].

Реформування системи освіти завжди починається з певних змін в управлінні освітою та управлінні навчальними закладами. Тому ефективність освітніх процесів значною мірою залежить від ефективності управлінської діяльності, від модернізації управлінських функцій керівника разом із цільовими формами і методами управління, економічними і технологічними засобами управління, які забезпечують не лише стабільне функціонування вищого навчального закладу, а й його сталий розвиток.

Перспективи подальшого наукового вивчення вбачаємо в обритуванні особливостей стратегічного управління вищого навчального закладу як основи для розробки алгоритму управління, підвищення ефективності технології освітнього менеджменту тощо.

Література та джерела

1. Бурий С.А. Сучасні проблеми освітнього менеджменту в Україні / С.А.Бурий // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3, т. 1. – С.23-25
2. Волобуєва Т. Шляхи удосконалення управління на рівні вищого навчального закладу / Т. Волобуєва // Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу. – К., 2004. – С.171-174
3. Демиденко Г.А. Стратегічний менеджмент в системі освіти: Учеб. пос. / Г.А.Демиденко К.: МАУП, 1999. – 174 с.
4. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О. І.Мармаза. – Харків : Основа, 2004. – 240 с.
5. Управление в высшей школе: опыт, традиции, перспективы: аналитический доклад / В.М.Филиппов, Б.Л.Агранович, И.В.Аржанова. – М.: Логос, 2005. – 541 с.
6. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. / Є.М.Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.

В статті розглядаються теоретичні основи освітнього менеджменту вищого навчального закладу. Здійснено аналіз концептуальних підходів до визначення сутності освітнього менеджменту. Обґрунтовано задачі та принципи освітнього менеджменту вищого навчального закладу, суттєві особливості освітнього менеджменту як педагогічного та управлінського феномена. Визначено групу провідних стратегій, спрямованих на інноваційне управління вузом як організацією, педагогічне управління освітнім процесом та науково-дослідницькою діяльністю, відкриття вузу суспільству та розвиток його корпоративної культури.

Ключові слова: вище навчальне заведення, освітній менеджмент, принципи освітнього менеджменту.

This article discusses the theoretical foundations of educational management of higher education. The analysis of the conceptual approaches to the definition of educational management. The author has defined objectives and principles of educational management of the higher education institution, has highlighted the essential features of educational management as a pedagogical and managerial phenomenon. The author has identified a group of leading strategies for innovative management of the university as an organization, pedagogical management of the educational process and scientific research activities, the opening of the university society and the development of its corporate culture.

Key words: university, educational management, the principles of educational management.

УДК 378.147:58

ЗМІСТОВА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОГО ІНТЕРЕСУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ

Федьович Ольга Миколаївна

м.Житомир

У статті представлено аналіз структури професійного інтересу у психолого-педагогічній літературі. Виділено структурні компоненти професійного інтересу майбутніх учителів фізики, до яких віднесено мотиваційний (пізнавальні, соціальні мотиви), когнітивний (психолого-педагогічні, спеціальні, методичні знання), діяльно-практичний (гносичні, проєктувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські, методичні вміння), емоційний (позитивні, нейтральні та негативні емоції) та вольовий (первинні, вторинні, третинні вольові якості). Досліджено характеристики цих компонентів та встановлено взаємозв'язки між ними.

Ключові слова: професійний інтерес, структура, мотив, знання, вміння, емоція, воля.

Актуальність зазначеної проблеми є надто часом, оскільки в сучасному суспільстві виникає гостра потреба у формуванні інтересу майбутніх фахівців як основи подальшого професійного зростання.

Професійні інтереси особистості проявляються у відповідних структурних компонентах, виявлення та обґрунтування яких дає можливість окреслити шляхи формування професійного інтересу майбутніх учителів фізики в процесі вивчення фахових дисциплін.

Результати аналізу наукової літератури свідчать про те, що теоретико-методичні та практичні основи формування професійного інтересу майбутніх фахівців відображені у наукових доробках вітчизняних та зарубіжних учених (М. Агапової, Л. Божович, С. Бондаренка, М. Гамезо, В. М'ясищева, О. Шаповал та ін.). Структуру професійного інтересу майбутніх учителів досліджують Т. Гайкова, Т. Калініна, Л. Кацова, В. Кузьмін, Л. Смеречак, А. Штифурак та ін.

Відаючи належне напрацюванням, здійсненим у цій галузі науки, слід зазначити, що питання змістової структури професійного інтересу майбутніх учителів фізики ще не знайшло свого належного обґрунтування, що зумовило актуальність дослідження, його теоретичну і практичну значущість.

Мета статті полягає у визначенні структурних компонентів

професійного інтересу майбутніх учителів фізики та їх характеристики.

У психолого-педагогічній літературі зустрічаються різні підходи щодо виділення компонентів структури професійного інтересу. Більшість дослідників виділяють три компоненти: емоційний, інтелектуальний, вольовий (Т. Калініна, О. Копилова, Ю. Прилепко, В. Римквичене, Г. Щукіна). На присутність цих компонентів також вказують Г. Бабушкін, С. Бондаренко, Л. Кацова, Н. Курмишева, Л. Машкіна, О. Осипов, О. Скляр, але вони доповнюють структуру професійного інтересу ще мотиваційним компонентом.

У дослідженні А. Штифурак, крім цих чотирьох компонентів (мотиваційного, інтелектуального, емоційного та вольового), виділено ще й предметно-змістовий [9]. М. Агаповою представлено таку структуру професійного інтересу: мотиваційний, змістовий, емоційно-регулятивний, практичний та результативний компоненти [1, с.62-73].

Враховуючи аналіз попередніх досліджень щодо структури професійного інтересу, ми виділяємо наступні компоненти професійного інтересу майбутнього вчителя фізики: мотиваційний, когнітивний, діяльно-практичний, емоційний та вольовий. Охарактеризуємо кожен з них більш детально.

Мотиваційний компонент виражається у сукупності мотивів, стимулів, бажань, потреб, а також у життєвій позиції, світогляді, ідеалах, ціннісних орієнтирах індивідуума – всьому тому, що дозволяє виробити зацікавленість, позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності, сприяє усвідомленню соціальної цінності обраної студентом професії та спонукає до постійного професійного удосконалення.

Мотивація є регулятором життєдіяльності людини, джерелом активності. Існує багато підходів до визначення терміну «мотив». Зокрема, в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка мотив (від лат. moveo - рухаю) трактується як спонукальна причина дій і вчинків людини (те, що штовхає до дії). Основою мотивів діяльності майбутніх учителів є їх різноманітні потреби [3, с.217]. Потреба розглядається як стан живого організму, людської особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому, що виражає